

УДК 339.5

О. В. Дзяд,

к. е. н., доцент кафедри міжнародних фінансів

Дніпропетровського національного університету ім. Олеса Гончара

ДОМІНАНТНІ ФОРМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН-ЧЛЕНІВ СОТ

Систематизовано регіональні торговельні угоди СОТ за критеріями: формами економічної інтеграції, регіональним, географічним принципом та кількістю учасників. Домінантною формою зовнішньоторговельної інтеграції виступає «поглиблена» зона вільної торгівлі. Запропоновані заходи оптимізації національних переваг країн на зовнішніх ринках в умовах зростаючої регіоналізації торгівлі.

The WTO' regional trade agreements have systematized on the basis of the following criteria: the forms of international economic integration, regional and geographical principles, quantity of the participants. A deep free trade agreement is the dominant form of the foreign trade integration. The recommendations for optimization of countries' national advantages in the external markets have offered.

Ключові слова: регіональні торговельні угоди, СОТ, форми міжнародної економічної інтеграції, зовнішньоторговельна інтеграція, зона вільної торгівлі, «поглиблена» зона вільної торгівлі.

Key words: regional trade agreements, WTO, forms of international economic integration, foreign trade integration, deep free trade area.

Вступ. Глобалізація розвитку світового господарства супроводжується формуванням нових, розширенням діючих торговельних інтеграційних блоків, поглибленням регіональної інтеграції через підписання дво- та багатосторонніх регіональних торговельних угод (РТУ), які під час домінування протекціоністських тенденцій у СОТ, розглядаються країнами як додатковий зовнішньоторговельний фактор економічного розвитку. Розвиток транспортно-логістичної системи, інформаційно-технологічна революція та інтернаціоналізація виробництва відтворюють якісно нові зв'язки у міжнародній торговельній та інвестиційній сферах, кардинально змінюють ядро сучасної міжнародної комерції. Суттєве скорочення зовнішньоторговельних бар'єрів у торгівлі товарами після другої світової війни та уніфіковані правила торгівлі СОТ на основі режиму найбільшого сприяння активізували зовнішньоторговельні потоки й економічний розвиток країн. Гальмування темпів зростання міжнародної торгівлі під впливом фінансової кризи 2008 р. та переговорів на Доському раунді СОТ дало поштовх для поширення регіональної торговельної інтеграції між країнами-членами СОТ. Регіоналізація міжнародної торгівлі, згодом викликає занепокоєння серед провідних міжнародних інститутів та дослідницьких центрів, оскільки поки що відсутні фундаментальні дослідження з питань того, чи сприяють регіональні преференційні угоди зростанню добробуту у світовому та національному вимірах, чи може регіоналізм прискорити завершення Доського раунду переговорів СОТ і яку роль відіграватиме система правил СОТ у XXI столітті.

Напрями наукових дискусій також концентруються навколо питань сутності, типології та наслідків преференційних торговельних угод для країн, СОТ та світової спільноти та розглядаються у роботах сучасних зарубіжних та вітчизняних авторів: Р. Балдвіна, С. Евенетта, Г. Орефіса, Н. Рочі, Р. Ачайя, Д. Кроуфорда, М. Маліжєвської, Хорна, П. Мавройдиса, О. Сапіра, Ж. Р. Д. Хауффера, Ю. Дамурі, Е. Орнелас, Т.Ісаченко, А. Спартака, О. Кушніренко та ін. [2-14]. М. Вільсон характеризує взаємодію СОТ та РТУ як «вулицю з двостороннім рухом, де торговельна система встановлює межі дії РТУ, а РТУ служать як лабораторії для випробувань і застосування нових заходів, які пізніше можуть бути узгоджені на багатосторонньому рівні» [1]. У звіті СОТ значна увага приділена концепції «поглибленої» інтеграції Р.Лоуренс, а «поглиблена» (розширена) зона вільної торгівлі (ЗВТ+) розглядається як одна з форм міжнародної економічної інтеграції [13; 15, с. 110-114]. У передмові до звіту П. Ламі зазначає: «Я вірю, що укладання регіональних торговельних угод обумовлено прагненням до глибшої інтеграції, а не посилення ринкової сегментації... Без сумніву, існує потреба в побудові стабільного та більш здорового навіколишнього середовища в торгівлі, в якому альтернативні підходи до торговельної політики взаємно збалансовані та справедливо враховують потреби усіх націй світу» [15]. Незважаючи на значний науковий доробок серед авторів залишаються недослідженими питання про співвідношення та домінуючі форми міжнародної зовнішньоторговельної інтеграції.

Постановка завдання. Мета роботи полягала у систематизації та визначенні домінуючих форм зовнішньоторговельної інтеграції країн-членів СОТ. Для досягнення мети дослідження використовувались методи порівняльного та структурного аналізу, синтезу, динамічних рядів, експертних оцінок, логічного припущення, індукції та дедукції. Інформаційно-статистичну базу дослідження сформували звіти СОТ та Світового банку, наукові статті та монографії зарубіжних та вітчизняних авторів.

Результати. Провідною тенденцією світогосподарського розвитку є збільшення кількості регіональних торговельних угод, які є важливою і значною складовою багатосторонньої торговельної системи. В останньому звіті СОТ вказано, що у 1990 р. діяло 70, а на початок 2010 р. – понад 300 преференційних регіональних угод, причому кожна з 153 країн, окрім Монголії, підписала в середньому 13 угод. За результатами досліджень Т.Карпентера, А. Лендле з 20 світових імпортерів, на частку яких приходилося 90% світової торгівлі товарами у 2008 р, 16% світової торгівлі підпадали під преференції, 84% – відбувалось у режимі найбільшого сприяння [9]. Як вказують дані рис. 1. кількість нотифікованих у СОТ угод про постійно зростала.

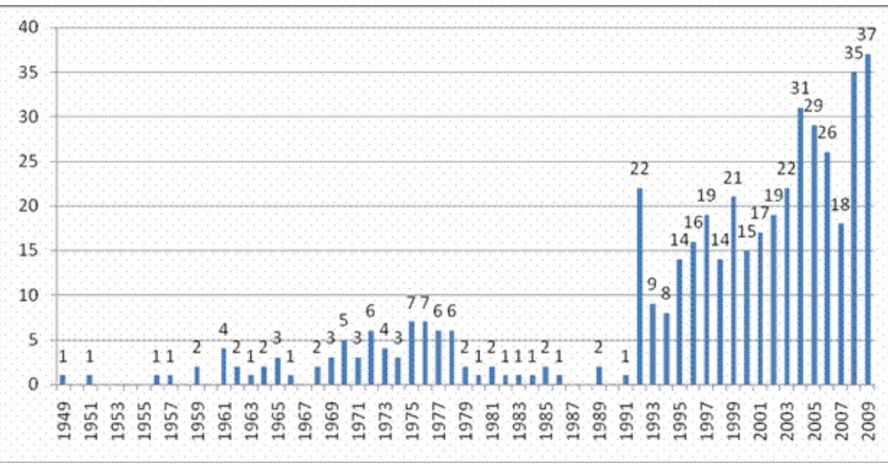

Рис. 1. Кількість нотифікацій РТУ, отриманих СОТ у 1949–2009 рр. [5, с.4]

За весь період існування ГАТТ (1948-1994 рр.) вона отримала від країн-членів 123 заяви про регіональні торговельні угоди (РТУ) (стосовно торгівлі товарами), тоді як ще близько 350 нотифікацій про укладення РТУ (у багатьох випадках виходять далеко за рамки регулювання торгівлі товарами) надійшло вже після створення СОТ. У кризові 2008-2009 рр. активність регіональної інтеграції відчутно зросла, у тому числі тільки за два зазначених роки до СОТ було заявлено про 75 нових РТУ (35 в 2008 р. і 37 в 2009 р.). Загальне число нотифікованих до СОТ РТУ до червня 2010 р. перевищило 470, з яких 278 склали діючі РТУ (на 31 грудня 2008 р. число діючих РТУ дорівнювало 230). Ще близько 90 РТУ в рамках процедури попереднього оповіщення СОТ знаходилися на стадії переговорів або були підписані, але не вступили в силу [4, с.54].

На нашу думку, діючі у СОТ регіональні торговельні угоди можна класифікувати: а) за формами економічної інтеграції (угоди про зону вільної торгівлі: прості та «поглиблені» за сферою охоплених питань; митний союз; спільний ринок; економічний та монетарний союз); б) за регіональним принципом (міжрегіональні та внутрірегіональні); в) за географічним принципом (країн Європи, Азії, Америки...); г) за кількістю учасників (двосторонні та багатосторонні). Найбільш значущою є класифікація за формами економічної інтеграції, оскільки саме початкові етапи передбачають зміни у торговельних режимах країн. Як свідчать дані таблиці 1, домінуючою формою торговельної інтеграції країн виступали зони вільної торгівлі, на частку яких приходилося 54,6% від кількості підписаних угод (станом на 22.11.2011р.).

Таблиця 1.
Кількість діючих РТУ у СОТ за видами угод (станом на 22.11.11р.) [16]

Вид угоди	Угоди про приєднання до існуючих РТУ	Нові РТУ	Всього	% до загальної кількості
ЗВТ	1	172	173	54,6
Митні союзи	6	9	15	4,7
Угоди про преференційну торгівлю (з неповним охопленням товарної номенклатури)	1	34	35	11,0
Угоди про економічну інтеграцію	3	91	94	29,7
Всього	11	306	317	100,0

Порівняно із с 2010 р. частка угод про ЗВТ в структурі регіональних угод зменшилась майже на 4 %. Кожна четверта угода виходила за межі торговельних питань, тобто містила питання про регулювання торгівлі послугами, обмін інвестиціями та робочою силою, охорону інтелектуальної власності, митного, санітарного та фітосанітарного регулювання, конкурентної політики, доступу до ринку держзакупівель, кооперації, врегулювання спорів й т. ін. та відома як «угода про поглиблену зону вільної торгівлі» або «угода про економічну інтеграцію». На нашу думку, за своїм змістом такі угоди дуже близькі до угод про створення спільного ринку у частині забезпечення вільного руху товарів, послуг, факторів виробництва, передбачають гармонізацію національного законодавства країн з питань доступу на ринок, умов конкуренції, функціонування ринку та проведення спільної економічної політики. З економічної точки зору, ЗВТ+, у першу чергу, передбачає перехід на єдині ринкові принципи організації та функціонування ринків та гармонізацію *горизонтальних* спільних економічних політик, за необхідністю – узгодження правил торгівлі в окремих секторах економіки (сільському господарстві, металургійній та ін. галузях). Таким чином, без встановлення єдиного тарифу щодо третіх країн у торговельних відносинах країни створюють гомогенне бізнес-середовище та намагаються прискорити темпи економічного розвитку. Як вказують зарубіжні автори, «поглиблення» зовнішньоторговельної інтеграції відбувається одночасно із політичними, законодавчими та соціальними змінами в країні, узгодженням процесу вироблення спільної політики.

Якщо включити подвійний рахунок (СОТ окремо враховує РТУ в торгівлі товарами і РТУ в торгівлі послугами, що охоплюють широкий комплекс питань), то в період з 2008 р. по середину 2010 р. дві третини всіх РТУ, що вступили в силу, можна віднести до зазначеної вище категорії. В цілому ж на середину 2010 р. загальне число подібних РТУ складало близько 80, або майже 40% всіх діючих РТУ [5, с.37].

Частка митних союзів складає всього 4,7% що пояснюється вимогою введення єдиного зовнішнього митного тарифу та гармонізації правил ведення торгівлі з третіми країнами і зменшує автономію його учасників у сфері торговельної політики. Преференційні угоди з неповним охопленням товарної номенклатури займають лише 11% та набувають обмеженого характеру з причин незначного впливу на міжнародну торгівлю і вузькі масштаби для розвинених країн та країн, що розвиваються [2, с.111].

Набувають поширення міжрегіональні торговельні угоди, частка яких у 2010 році становила 50%. Найбільш залученими до світових інтеграційних процесів залишаються розвинені країни, вони виступають своєрідними центрами тяжіння для країн-торговельних партнерів (створюють «родини») та укладають як регіональні, так і міжрегіональні торговельні угоди. Перевагами регіональних торговельних угод користувалось ЄС, експорт якого у 49% випадків регулювався правилами діючих угод. Із урахуванням обсягів експорту ЄС-СABT та двосторонніх угод (по 6% для кожної відповідно), ЄС став безперечним лідером серед торговельних блоків, чия зовнішньоторговельна політика включає своєрідні «орієнтири розвитку» для країн з відповідними галузевими заходами.

Серед розвинених країн світу ЄС займає активну позицію на користь підписання угод про «поглиблену» зону вільної торгівлі, незважаючи на значну відстань та відсутність спільних кордонів між окремими країнами, наприклад з Чилі, Мексикою, Південно-Африканською республікою, Південною Кореєю. ЄС підписав та імплементував 24 угоди, три з яких – про митний союз (з Туреччиною, Андоррою та Сан-Марино). За результатами проведення Г. Хорном, П. Мавродісом та А. Саліром обстеження 14 преференційних угод ЄС у десяти сферах, кожна з угод містила питання про співробітництво митниць (у 13 випадках законодавчо закріплені), технічні бар'єри у торгівлі (у 5 випадках законодавчо закріплені), конкуренцію (у 13 випадках законодавчо закріплені), захист прав інтелектуальної власності (у 11 випадках законодавчо закріплені). Одна з останніх угод про зону вільної торгівлі ЄС з Чилі містить всі вище перелічені питання, а також положення про санітарні та фітосанітарні норми, державну допомогу, інвестування, сферу послуг та екологічне законодавство, не включає питання про регулювання ринку праці [8]. У рамках торговельних угод ЄС дотримується принципу усунення експортного мита у країнах-партнерах на сировинні товари та продукцію зі сталі [3]. Запропонований формат угоди з Україною не відрізняється від вже підписаних та імплементованих у ЄС з іншими країнами.

Для НАФТА частка експорту, яка підпадає під регулювання торговельними угодами становить лише 13%, причому фактично реалізується угода про поглиблену зону вільної торгівлі із вільним рухом товарів, послуг, капіталу і робочої сили між країнами Північної, Центральної та Південної Америки, Карибського басейну, за винятком Куби. Серед країн Азії та Тихоокеанського регіону зовнішньоторговельні інтеграційні блоки утворюють Китай та Японія, причому остання з 2007 по 2010 рр. підписала 11 угод, з яких 8 вже вступили в силу (більшість з них – з країнами АСЕАН). В Південній Азії головним торговельним блоком є АСЕАН, що зараз працює над створенням Західноазійської економічної спільноти (заплановано до 2015р.). Після повної реалізації угоди передбачається створити спільний ринок товарів послуг та інвестицій. АСЕАН також співпрацює з іншими країнами, зокрема з Китаєм, Індією, Японією, Кореєю, Австралією, а також знаходиться на стадії переговорів з ЄС [5, с.55-56].

Висновки. Таким чином, домінуючою формою зовнішньоторговельної інтеграції в умовах глобалізації виступають «поглиблені» зони вільної торгівлі, які

створюються навколо країн-лідерів світового господарства. Поступова лібералізація торговельного режиму відповідно до угод про ЗВТ+ передбачає вільний рух товарів, послуг, капіталів та робочої сили, гармонізацію законодавчої бази та інституційної структури з питань доступу на ринок, його функціонування, умов конкуренції, та реалізації завдань спільних горизонтальних політик, що прискорює наближення країн до спільного ринку та створення гомогенного регуляторного середовища з метою активізації торговельно-інвестиційних відносин. На відміну від спільного ринку країни не використовують єдиний митний тариф у торговельних відносинах з третіми країнами та проводять власну торговельну політику але можуть узгоджувати інструменти торгової політики для «чутливих» секторів економіки. Процеси зовнішньоторговельної інтеграції географічно консоліднуються у Європейському, Північноамериканському, Азійсько-тихоокеанському регіонах, ускладнюються та частково виходять за межі багатосторонніх угод СОТ, тобто порушують принцип найбільшого сприяння у торгівлі й набувають вигляду дво- або багатосторонніх преференцій.

Для суб'єктів зовнішньоторговельної інтеграції, особливо для країн-лідерів, мотивом для зовнішньоторговельної інтеграції є отримання «зовнішніх факторів виробництва для проведення внутрішніх реформ» а не «зміна режиму доступу на ринок». Оптимізувати власні переваги на зовнішніх ринках країни, що інтегруються можуть через спрощення транскордонних операцій у виробничо-торговельній діяльності компаній; використання переваг доступу на ринок з одночасним застосуванням методів захисту інвестицій, правил конкуренції, державних закупівель; запровадженням технічних (з продовольчої безпеки, захисту прав інтелектуальної власності), ціннісних стандартів (екологічних та соціальних); пошук ефективних схем просування суспільних благ на державному рівні. Перспективи подальших досліджень будуть пов'язані з визначенням напрямів інституціалізації регіональних торговельних угод у систему багатосторонніх угод СОТ.

Список літератури

1. Вильсон М. Региональные торговые соглашения и ВТО: друзья или враги? / М.Вильсон // Мосты. – 2008. – №6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ictsd.org/i/news/10753/>
2. Исаченко Т. М. Региональные торговые соглашения и их роль в мировой торговле // Пространство и время в мировой политике и международных отношениях: материалы 4 Конвента РАМИ. В 10 т. / под ред. А.Ю.Мельвиля; Рос. ассоциация междунар. исследований. – М.: МГИМО-Университет, 2007. – 140 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ngimo.ru/fileserver/books/rami4konvent/t5-isachenko.pdf
3. Кушниренко Е. Региональные торговые соглашения // Мосты. – 2009. – №8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://trade.ecoaccord.org/bridges/0809/10.htm>
4. Спартак А. Н. Развитие и международно-правовое регулирование процессов региональной экономической интеграции: новые тенденции и явления в начале XXI века / А. Н. Спартак // Российский внешнеэкономический вестник. – 2010. – № 6. – С. 52–56.
5. Acharya R. Typology of Preferential Trade Agreements. / R. Acharya, J.Crawford, M. Maliszewska. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.acp-eu-trade.org/Chauffour&%20Maur_EN_10711_WB_Hanbook%20of%20PTAs%20Ch2.pdf
6. Baldwin R. 21st Century Regionalism: Filling the gap between 21st century trade and 20th century trade rules / R. Baldwin // Policy insight. – 2011. – №56. May. – 24p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cerp.org>
7. Bhagwati J. N. Termites in the Trading System: How Preferential Agreements Undermine Free Trade. – Oxford: Oxford University Press, 2008.
8. Horn H. Beyond the WTO? An anatomy of EU and US preferential trade agreements / H. Horn, P. Mavroidis, A. Sapir // The World Economy. – 2010. – Vol. 33(11). – P. 1565–1588.
9. Carpenter T. How Preferential is World Trade? / T. Carpenter, A. Lendle // CTEI Working Paper. – Geneva: The Graduate Institute Centre for Trade and Economic Integration, 2010. – 2010-32.
10. Chauffour J. P. Preferential Trade Agreement Policies for Development : A Handbook / J. P. Chauffour, J. C. Maur. – Washington DC: World Bank, 2011.
11. Damuri YR. How preferential are preferential trade agreements? Analysis of product exclusions in PTAs/ YR. Damuri, Swiss National Centre of Competence in Research, Working Paper 2009/30.
12. Freund C. Regional Trade Agreements / C. Freund, E. Ornelas // CEP Discussion Paper. –2010. – № 961and forthcoming in the Annual Review of Economics 2: 139-67, September.
13. Lawrence R. Z. Regionalism, Multilateralism and Deeper integration / R. Z. Lawrence // Washington DC: Brookings Institution, 1996.
14. Orefice G. Deep integration and production networks: an empirical analysis / G.Orefice, N. Rocha // WTO, Working Paper, 2011-11.
15. The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence. World Trade Report 2011. – WTO: Geneva, 2011. – 252 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_trade_report11_e.pdf
16. WTO Regional Trade Agreements Database. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rtais.wto.org/UL/publicsummarytable.aspx>

Стаття надійшла до редакції 25.03.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"